

Torpen vid och runt omkring SPÅNGABRO

Kitta-Peren, Katta-Sissan och Bjära-Jons Nesse

UR BOKEN ”BERGTAGEN BYGD”, UTGIVEN AV OPPMANNA-VÅNGA SOCKNARS SPARBANK VID BANKENS 100-ÅRSJUBILEUM 1970:

Nästan i centrum av den blandning av obändig vildmark och moderna samhällen som vår bygd utgör låg en gång byn Spångabro. Här fanns bara för något mer än ett halvsekel sedan ett 20-tal torp. I dag har de allra flesta av dem som bodde där lagts till vila under mullen vid Vånga kyrka, medan härar av gran och björk för länge sedan överflyglat deras stengärdesbarrikader, och inringat husgrundernas förskansningar. Folket, som bodde i den döda byn beskrevs en gång av överstelöjtnanten Rickard Nilsson som, förutom vackra flickor, älskade naturen i våra bygder särskilt högt, på följande livfulla sätt:

”Högt uppe på Bjäret ligger ruinerna efter ”Kitta-Pers”. Han och hans far ”Kitta-Sven” måste ha varit något av naturkraften själv. Även för den som sett Keopspyramiden är Bjärets stenmassor imponerande. Egyptens pyramider imponerar genom meningslösheten av tusentals slavarbetares verk. Kring Bjäret har några människor släpat samman stenmassorna för att bryta mark åt sina efterkommande. Våldiga stenblock prydligt staplade på varandra till eviga monument över vardagsflit och vackra framtidsdrömmar. Det finns pyramider vid Gixe som är mindre än Kitta-Svens och hans pågs.

Kitta-Per dog 1960 på ett ålderdomshem. Så länge han levde stod huset kvar fyllt till taket med tidningar, ty Kitta-Per hade försökt följa med sin tid. Han prenumererade på Kristianstadsbladet och flera tidskrifter samt läste dem grundligt. Men han hade inte alltid tid att läsa dem genast. Han staplade dem på hög och läste dem i rätt ordning och kom därför litet efter i aktualiteterna något år eller så, men vad gjorde väl det i den tidlösa friden på Bjäret. Innan han dog ville han återse sitt gamla hem och vandrade en dag uppför vägen, som han röjt. Han stannade i backen vid ”Knorra-Nissens” och såg länge mot den grå brädhög, som en gång utgjort granntorpet. Han såg ungsbogen som växt uppöver tegen, kastade en blick upp mot sitt, sedan vände han och gick tillbaka. Han ville minnas sin egen gård som den var och inte som den blivit.

”Knorra-Nissen” var en tystlåten man, som strävade för sin rikedom i livet, dottern ”Väva-Anna”, en riktig konstväverska. Hon bodde länge ensam kvar på torpet, men led svårt av reumatism på gamla dar och gick på kryckor. Varje söndag linkade hon prydlig och fin till kyrkan med psalmboken och snuggan i en bakficka på kjolen. Hon vävde in i det sista på fatighuset, där hon slutade sina dagar.

I en skreva bland bergen låg Berga-Svens koja. ”Barja-Schvennen” spelade fiol till älvdanssen om kvällarna, men han spelte inga riktiga låtar utan det blev vad fiolen gnällde, när han gned den i takt med dimvalsens. ”Bjära-Massen” i backen ovanför kunde höra honom mens han vilade sig på en stenhög efter dagens slit. Nu finns det inte mera kvar av ”Bjära-Masses” torp än av spelmannens koja – några stenhögar bland de andra i skogen, som nu grott igen åkern, där Bjära-Mats slet ihjäl sig för sin lille påg.

Stava-Per var skräddare, som sydde och arbetade för arrendet under en gård i Hemmingslycke. Hemma på torpet sydde han lappar på lappar, egna och andras, för en sylön i en bättre värld, dit de flesta av hans ungar flydde före honom. Stava-lille-Per var en av de sista i byn och två stockar över en grop utvisar platsen för Stavatorpet. Närmaste granne var Örn-Ola, som var slaktare och sålde kött i Kristianstad. Han blev ofta länge i stan och hade sällan pengar med sig hem. Barnen trivdes inte i skogen, grebban gifte sig nere i bygden och pågen for till Amerika. Jordmånen i Kansas gav bättre lön för mödan och arbetet hade han i blodet. Men än blommar vådrädet vackert om våren över stengrunden hos Örn-Olas, om någon miljonär från USA skulle komma på besök.

På Löne-torpet bodde Löne-Sven med sin gamla mor. Han arbetade för arrendet nere i Staversvad och gick trött hem om kvällen. Han satte sig en gång för att vila i uppførsbacken och somnade, men vaknade tids nog för att hinna tillbaka till arbetet i morgonstunden.

Löne-Elna ängslades för för trolltyget i skogen och gömde sina få ägodelar under buskar och stenar. Stengärdesgården kring torpet är byggd ihålig som en god skattgömma. Men den är nu, lika tom som stenkällaren och fårkätten, där det nog alltid varit tomt på det mesta.

Mitt i byn låg ”Lusetorget”, en glänta i skogen, där vallarepågarna höll till. En tös, som tjänste i Hemmingslycke, hade råkat i olycka med en vallarepåg och gömde barnet sitt i en ris-koja på Lusetorgsbacken. Kjersti hette barnet och vallarepågen vaktade även det. Han tröstade stundom modern nere i Hemmingslycke med en vallarelåt från näverluren:

”Turi-luri, Kjorstena dina
lever i graneskogens hydda än”.

Hur länge Kjorstena levde och hur det sedan gick vet Gud allena i sin barmhärtighet. Lika illa ställt hade Jockums-Anna, som bodde i en backstuga med sin lilla Ingrid. Jockum-Fritz var en tysk krigsman, som följt den svenska hären hem från Karl-Johans tyska fälttåg. Men hans dotter Anna sade aldrig vem som var far till barnet sitt, men det blev känt när en torpare ruade sig svårt på dödsbädden över det onda han gjort med Jockums-Anna. Prästen gav honom Guds förlåtelse och då fick han den säkert även av Jockums-Anna.

Tolv stenar mot en backsluttning är resterna av Jockum-Annas hydda och ett minnesmärke över ett människoöde.

Vid Enekärret låg soldaten Modigs torp. Modig hade varit med mot Napoleon ”när di sköd opp Leipsi porta”. Han beskrevs som en barsker knekt, som kunde berätta rysliga historier om kriget och blev tvärarg av fosterlandskärlek, när han fick uniformen på sig. Sonen Nils övertog torpet och bodde där med åtta barn och två fosterbarn. Dotterdottern Lydia lever än i sitt torp, det sista som ännu står. Det är ”Korga-Tomassons” med namn efter en gammal korgmakare för länge sedan. Hon minns ännu auktionen efter Bjära-Massen i slutet av 90-talet, ”då där va fullt med folk”.

”Di levde på råg och potäter, plockade bär i skogen och ungarna bar bären i ”tve-gåla-säckar” till Kristianstad och sen sprang di i kapp hem. Di bruka sälja bären till sockerbagare och fick sockerkaksbitar me’ sej hem till de andra ungarna”, berättar mor Lydia. ”Di var fat-tiga, men logna människor, som höll sej till Guss or. Di va väl inte religiösa – de kan betyda så mycke’ – men di förtrösta på Gud och de behövdes.”

Mor Lydia minns än hur torparna körde med kor till kvarnen med säden. ”De gick inte fort, men di hade inte brått heller.”

Lydia Svensson är nu 74 år och trivs bäst ”hemma i skogen” med gamle kungen på stugväg-gen, sina två kor och sin lycka. Hon har 200 steg till källan där hon hämtar vatten, och en fjär-dingsmil till närmaste granne, Oskar Ohlin i Blomstertorpet, men då är man nästan framme i Staversvad. Ohlin lever bland blommorna, som han älskar och kan namnge på latin, men han säljer dem inte. Hans blommor är minnesgården över den döda byn.

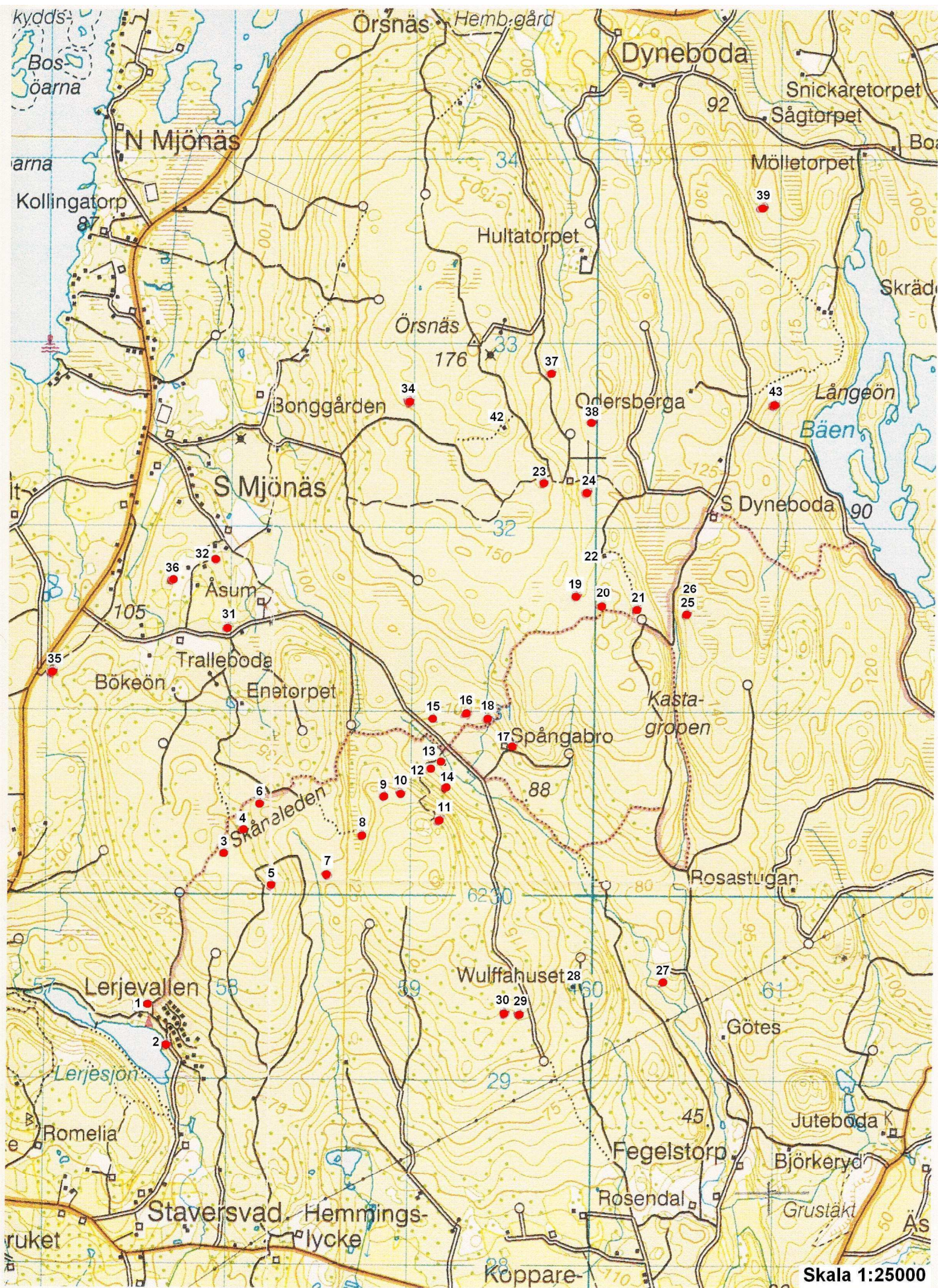
Nere vid sjön (Lerjesjön) bodde byns bonde, ”Marje-Månsen”, och hans ägor står med gårdstecken på fältkartan från år 1860. Han var ensam med de sina om den vackra sjön tills ”Valla-Nissen” kom och byggde torpet där ”Främjandets” stuga nu ligger. Han hade varit knekt, innan han blev bonde, men spelade bort sin gård och slutade sina dagar på Lerje-torpet lika fattig som han börjat. Han var en godmodig man, men spelade in i det sista om ören och tändstickor utan större framgång. Och både Marje-Månsens gård och Valla-Nissens torp är nu borta ur tiden”.

Tilläggas kan att ”Kitta-Per”, som väl aldrig var riktigt den stenbrytande kämpe som Rickard gör honom till i sin artikel, blev så efter med sin tidningsläsning att han till slut köpte hela årgångar som makulatur. Men det han en gång läst det mindes han så väl att han var som en levande mantalslängd. Det enda skriftliga eftermäle han lämnade var noggranna anteck-ningar om det antal möss och råttor som fångades i stugan under årens lopp.

Den i artikeln omnämnda ”Berga-Schvennen” har av allt att döma förväxlats med ”Berg-grena-Svennen” som bodde i en backstuga vid foten av Bjäret. Han var trots sitt armod en lev-nadsglad själ som sjöng och turlade (joddlade) så det hördes vida omkring. Hans sätt att be-handla sanningen var aldrig särskilt hänsynsfullt, utan han kunde berätta om hiskeliga ormar han mött och om ”skogssnuvan” som han sett rida på älgar nere i dalen.

Lydia, som ännu levde då ovannämnda artikel skrevs, drog omkring i skogarna med sina kor och kalvar. Dessa senare växte ibland upp till imponerande tjurar, och skogsvandrande turister kunde få sitt livs chock när de mötte hennes besättning mitt inne i djupa skogen. Lydia hyste föga respekt för ägogränser och vandrade med sina kära husdjur till de skogsgläntor som hade det bästa betet. Vem som ägde marken hade mindre betydelse. Sitt namn "Säterjäntan" bar hon därför med all rätt.

Den största gården i den döda byn ägdes av Jenny. Hennes make hade fått en bråd död, han drabbades redan i unga år av en svår sjukdom. Det blev en färd med häst och vagn den 3 mil långa vägen till Kristianstad. Kusken som var med glömmer aldrig den resan. Han körde sina hästar löddriga för att fortast möjligt komma till lasarettet. Men vägen var lång och han minns ännu hur sjuklingens rop av smärta överröstade hovarnas slag och järnringarnas dån mot kul-lerstensgatorna i Näsby. Men livet stod inte att rädda utan Jenny fick ensam uppfostra sina fyra barn. Trots skulder och jordbrukskriser arbetade hon oförtrutet vidare ibland både natt och dag. Hon lyckades, med god hjälp av barnen som växte upp, både bygga om gården och dika ut mossodlingarna innan för några år sedan cirkeln åter var sluten och ungsbogen vajar även över Jennys livsverk.

- 1 Marje-Månsens (ruin)
- 2 Valla-Nissens (fritidsstuga)
- 3 Löne-Svens (ruin) vid Tingsbänkarna
N: 56°12,903' E: 14°19,359' - X: 623286 Y: 140801 – N: 623022 E: 45799
- 4 Jockums-Anna (ruin)
N: 56°12,965' E: 14°19,436' - X: 623298 Y: 140810 – N: 623034 E: 45807
- 5 Stafa-Perns (ruin)
N: 56°12,801' E: 14°19,557' - X: 623267 Y: 140822 – N: 623003 E: 45819
- 6 Örn-Olans (ruin)
N: 56°13,082' E: 14°19,540' - X: 623319 Y: 140821 – N: 623055 E: 45818
- 7 Korga-Tomas (ruin) Hilmers, Holmqvists och Lydia har bott här.
N: 56°12,844' E: 14°19,886' - X: 623274 Y: 140856 – N: 623011 E: 45853
- 8 Modig-Olans (ruin)
N: 56°12,961' E: 14°20,076' - X: 623296 Y: 140876 – N: 623032 E: 45873
- 9 Bjära-Massens (ruin)
N: 56°13,058' E: 14°20,198' - X: 623313 Y: 140889 – N: 623050 E: 45886
- 10 Knorra-Nissens (ruin) Esplunds.
N: 56°13,064' E: 14°20,275' - X: 623314 Y: 140897 – N: 623051 E: 45894
- 11 Kitta-Pers (ruin)
N: 56°13,362' E: 14°21,231' - X: 623304 Y: 140913 – N: 623041 E: 45912
- 12 Molk-Olans (ruin)
N: 56°13,172' E: 14°20,418' - X: 623334 Y: 140912 – N: 623071 E: 45909
- 13 Tomma-torpet (ruin)
N: 56°13,178' E: 14°20,447' - X: 623350 Y: 140915 – N: 623072 E: 45912
- 14 Berggrena-Svens (ruin)
N: 56°13,124' E: 14°20,516' - X: 623325 Y: 140922 – N: 623062 E: 45919
- 15 Skära-Lassens (ruin)
N: 56°13,286' E: 14°20,426' - X: 623355 Y: 140913 – N: 623092 E: 45910
- 16 Rosatorpet (ruin)
N: 56°13,325' E: 14°20,638' - X: 623362 Y: 140935 - N: 623099 E: 45932
- 17 Spångabro (ruin vid gården)
N: 56°13,238' E: 14°20,820' - X: 623345 Y: 140954 – N: 623083 E: 45951
- 18 Spångabrotorpet (ruin)
N: 56°13,310' E: 14°20,716' - X: 623359 Y: 140943 – N: 623096 E: 45940
- 19 Haje-Pers (ruin)
N: 56°13,662' E: 14°21,194' - X: 623423 Y: 140994 – N: 623161 E: 45990
- 20 Slätta-Nissens (ruin) vid Lusetorget
N: 56°13,630' E: 14°21,330' - X: 623417 Y: 141008 - N: 623155 E: 46004
- 21 Starkatorpet (ruin)
N: 56°13,615' E: 14°21,494' - X: 623414 Y: 141025 - N: 623152 E: 46021
- 22 Li-Ola-Pers (hus) Olof Olsson har bott här.
N: 56°13,802' E: 14°21,344' - X: 623449 Y: 141010 – N: 623187 E: 46006

- 23 Pers-Jössas (ruin)
N: 56°14,002' E: 14°21,000' - X: 623487 Y: 140975 – N: 623224 E: 45971
- 24 Holta-Pellens (ruin)
N: 56°13,973' E: 14°21,238' - X: 623481 Y: 141000 – N: 623219 E: 45995
- 25 Bjära-Jons (ruin)
N: 56°13,628' E: 14°21,763' - X: 623416 Y: 141053 – N: 623154 E: 46049
- 26 Långakulla (flera ruiner) Mölles Jon var född här
N: 56°13,640' E: 14°21,755' - X: 623418 Y: 141052 – N: 623156 E: 46048
- 27 Bjära-Jons (ruin)
N: 56°12,524' E: 14°21,648' - X: 623211 Y: 141037 – N: 622950 E: 46035
- 28 Wulfahuset
N: 56°12,529' E: 14°21,193' - X: 623213 Y: 140987 – N: 622951 E: 45988
- 29 Håle-Pers (ruin) Stävastugan, Romm-vångarna, Sven-Ols-Svens
N: 56°12,458' E: 14°20,933' - X: 623201 Y: 140963 – N: 622938 E: 45961
- 30 Jordboen (ruin)
N: 56°12,377' E: 14°20,848' - X: 623186 Y: 140953 – N: 622923 E: 45952
- 31 Katta-Sissans (ruin)
N: 56°13,567' E: 14°19,350' - X: 623410 Y: 140803 – N: 623145 E: 45799
- 32 Jannes (ruin)
N: 56°13,770' E: 14°19,253' - X: 623448 Y: 140794 – N: 623183 E: 45790
- 33 Kala-Bengtans (ruin)
- 34 Sebbatorpet (ruin)
N: 56°14,238' E: 14°20,252' - X: 623532 Y: 140899 – N: 623269 E: 45894
- 35 Gustafs hus (ruin) Löne-Sven har bott här.
N: 56°13,441' E: 14°18,401' - X: 623388 Y: 140705 – N: 623123 E: 45701
- 36 Borgqvists (ruin)
N: 56°13,697' E: 14°19,038' - X: 623168 Y: 140771 – N: 623170 E: 45767
- 37 Nils-Jons (ruin)
N: 56°14,316' E: 14°21,015' - X: 623545 Y: 140977 - N: 623283 E: 45973
- 38 Holta-Lassens (ruin) Bror till Holta-Nissen.
N: 56°14,175' E: 14°21,231' - X: 623518 Y: 140910 – N: 623256 E: 45995
- 39 Kransatorpet (ruin)
N: 56°14,814' E: 14°22,117' - X: 623635 Y: 141094 – N: 623374 E: 46087
- 40 Svarvar-Svens (hus)
- 41 Jeppas (ruin?)
- 42 Strömbergs (hus)
N: 56°14,170' E: 14°20,771' - X: 623518 Y: 140952 – N: 623256 E: 45947
- 43 Lill-Ingas (ruin)
N: 56°14,235' E: 14°22,179' - X: 623528 Y: 141100 – N: 623266 E: 46095